

Den glemte menneskerettighed: retten til videnskab

Om podcasten

[Juristeriet - podcast](#)

Gemt godt væk i menneskerettighedserklæringen fra 1948 er der en artikel, der slår fast, at adgang til viden og videnskabens resultater er en menneskeret. Men hvad vil det egentlig sige i praksis, og hvilken forskel gør det for almindelige mennesker, at de har en menneskeret til viden og videnskaben? Det er nogle af de spørgsmål, som vi sammen med professor Helle Porsdam forfølger i denne udgave af Juristeriet.

Sidst i udsendelsen slår vi os ned i pejsestuen, hvor professor Ditlev Tamm beretter om en meget lært og driftig ung herre, som i middelalderen fik en enorm indflydelse på Danmarks første nedskrevne love.

Hvis du har ris, ros eller ønsker til Juristeriet, så send os en mail på: redaktion@jur.ku.dk

Indholdet af podcasten

Jon Clausen 00:00:12

Du lytter til Juristeriet en podcast om jura og juridisk forskning produceret af Det Juridiske Fakultet på Københavns Universitet. Mit navn er Jon Clausen. I denne første episode kaster vi os meget passende over retten til videnskab. For gemt godt væk i Menneskerettighedserklæringen fra 1948 er der faktisk en artikel, der handler om menneskets ret til at fordele viden i videnskabens resultater og sågar til at deltage i videnskab. Og det er jo noget af det en podcast, som denne her, gerne skulle bidrage til. Nemlig at gøre viden og videnskabens resultater forståelige og tilgængelige. Vi har altså opbakning fra menneskerettighederne, og det er jo som regel et meget godt udgangspunkt. For at gøre os klogere på, hvad retten til videnskab egentlig er for en størrelse, har vi talt med professor Helle Porsdam. Helle har beskæftiget sig indgående med retten til videnskab, hvor hun mener, at denne lidt oversete menneskeret rummer nogle helt særlige potentialer og måske på sigt ligefrem kan bruges i kampen mod klimaforandringerne. Udover at være professor ved Det Juridiske Fakultet er Helle Porsdam også UNESCO Chair i kulturelle rettigheder. Det er de rettigheder, som retten til videnskab er en del af. Og skulle man have glemt, hvad det der UNESCO nu lige præcis står for, så er det altså United Nations Scientific and Cultural Organization. Men faktisk skulle den oprindelig bare hedde UNECO altså uden S for Science. Hvordan det hænger sammen, kan du høre mere om om et øjeblik. Sidst i udsendelsen tager vi hul på et tilbagevendende hjørne her i podcasten, nemlig Ditlev Fortæller. Hvor Ditlev Tamm professor emeritus og en af dansk juras gran old men retter den juridiske linse bagud i tiden og fortæller nogle af juraens bedste, væsentligste og mest spektakulære historier, og på den måde giver os et indblik i, hvordan juraen udviklede sig fra middelalderen og op til moderne tid. Men først retten til videnskab.

Speaker 2 00:02:07

Hej Helle. Vi kan måske starte med, at man kan sige, at retten til videnskab måske er en lidt overset ret. Eller ikke en man hører om så ofte. Så måske du skulle starte med at fortælle, hvad rettens videnskab overhovedet er for en størrelse, og hvordan den sådan har udviklet sig over tid.

Speaker 3 00:02:32

Retten til videnskaben er lige præcis en meget overset menneskeret. Det er en del af den del af menneskeretten, som har med de økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder, og det er en af de allermest oversete rettigheder, nemlig dem, der drejer sig om de såkaldte kulturelle menneskerettigheder. Der er fire kerne kulturelle menneskerettigheder. Det drejer sig om retten til uddannelse, retten til at deltage i kulturlivet. Den vi snakker om her, retten til at nyde fordel af videnskaben og så er det forfatteres rettigheder også. De står i Verdenserklæringen for Menneskerettigheder. Så der er mange, der siger "Hvad er det for noget, du snakker om?". Det står rent faktisk i Verdenserklæringen for Menneskerettigheder, artikel 27, som omhandler enhvers ret til frit at deltage i samfundets kulturelle liv, til kunstnydelse og til at blive delagtiggjort i videnskabens fremskridt og dens goder.

Speaker 2 00:03:27

Så retten til videnskab, det har altså været en del af menneskerettighederne siden 48.

Speaker 3 00:03:31

Det har det.

Speaker 2 00:03:32

Og hvorfor, hvis man ser på det lidt historisk, hvordan kom det ligesom med, eller hvorfor var det vigtigt? Hvad var det for en proces, der var omkring det? Hvordan kommer sådan noget som retten til videnskab ind i en menneskerettighedserklæring?

Speaker 3 00:03:46

En af de ting, jeg synes, som er spændende ved det, er, at lige præcis de kulturelle rettigheder, altså uddannelse, kultur, videnskab - det er jo UNESCOs kerneområder. Og sjovt nok, der var Science i UNESCO ikke oprindeligt med. Den organisation skulle have heddet UNECO. Men da man så begyndte at forhandle om den, så foregik det første møde få måneder efter at atombomberne var blevet smidt i Japan i 1945. Og så stod det pludselig klart for alle, at det var måske meget godt, at man også havde videnskaben med. Så der er ligesom to dele af det, synes jeg, og det kan man også se på forarbejderne, på det, der er blevet sagt af de forskellige repræsentanter til de møder, der lagde op til både Verdenserklæringen og den internationale konvention, at det drejer sig om at udvide videnskaben, sådan så den repræsenterer folk. Alle

skal kunne være med, og alle skal kunne nyde fordel af den. Og så er der den anden del af den, som er at beskytte folk fra de værste sider ved videnskaben. Det, der hedder Dual Use Science. Dual use videnskab, som for eksempel vi kan tage atomkraften, er et godt eksempel på det. Den kan bruges til rigtig meget godt, men der kan også komme rigtig meget skidt ud af det. Militærteknologi, der kan bruges til at føre krig og så videre. Så der er ligesom de to dele af den, som optog sindene hele vejen igennem. Folks almindelige ret til at blive klogere, til at nyde fordel af hvad videnskaben giver dem. Til simpelthen at høre sandheden, som den nu bliver defineret af det videnskabelige samfund på et hvilket som helst tidspunkt. Og samtidig også retten til at blive beskyttet fra, når videnskaben går over og bliver dual use, de forfærdelige ting der kan komme af det.

Speaker 2 00:05:39

Og hvordan har retten til videnskaben det så i dag?

Speaker 3 00:05:46

Der er mange ting, der gør, at man må sige, at forskningsfriheden og den videnskabelige frihed måske ikke har det lige godt altid. Men en af de ting, som jo nævnes meget ofte er fake news. Vi har lige set en amerikansk præsidentkampagne, hvor der er masser af fake news for eksempel. Fake news og andre ting har gjort, at der har ikke været den store tiltro til videnskaben. At mange mennesker efterhånden måske har ment, at videnskab var bare et spørgsmål om nogens meninger over for nogle andres meninger. Så tiltroen til videnskaben har ikke haft det særlig godt. Det har udfordret meget. Og her synes jeg, man kan se efter Covid-katastrofen, at der er blevet lidt større tiltro til videnskabsfolk. Man lytter, og man er pludselig klar over, at det der med videnskab, det har vi brug for på rigtig mange områder. Så fake news er en ting, der har udfordret det for øjeblikket. Så er der selve forskningsfriheden, som heller ikke altid har det så godt. Heller ikke i Danmark. Vi har forskellige sager, hvor forskere er blevet tvunget enten af deres ledere på universitetet eller af politikere til at ændre forskningsresultater. Det er et område, som er meget betændt, og som der snakkes en del om. På international plan er det sådan noget som, at forskere ligesom kunstnere i øvrigt også bliver angrebet for deres forskning rundt omkring i verden og har måttet flygte. Og et tredje område man kan nævne, er den private ejendomsret, at når man ser på de internationale institutioner og menneskeretlige institutioner, så er det meget interessant, at FN systemet snakker om det generelle Public Good altså det, der er godt for alle. Det er den diskurs, man benytter sig af. Og så er der samtidig en privat retlig diskurs, og her er ophavsretten og patentrettigheden, navnlig er patentrettigheden når vi snakker om retten til videnskaben, helt i centrum. Hvor vi altså på den ene side har forskeres rettigheder til at blive betalt, hvis de har patenter på det, det drejer sig om. Og på den anden side har den generelle befolkning ret til at nyde fordel af det videnskaben giver. Så der er nogle rettigheder, der clasher, som det altid er tilfældet i menneskerettigheder.

Speaker 2 00:08:09

Ja, fordi det var en ting jeg tænkte på. Jeg tænker, sådan som jeg læser og forstå det, at retten til videnskab kan forstås både som det, at man har ret til at få den umiddelbare viden. Men så er der

så spørgsmålet om resultaterne af den viden. Der må vel komme et clash med den intellektuelle ejendomsret for eksempel. Og så er der måske et spørgsmål også om at deltage i videnskaben.

Speaker 3 00:08:39

Lige præcis. Og det er noget af det, der optager sindene rigtig meget for øjeblikket. Vi har lige fået, og det har vi ventet på i flere år, en ny General Comment fra den komité, The Committee on Economic, Social and Cultural Rights, som monitorerer den store internationale konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder. Og her er det helt tydeligt, at man gør en hel del ud af Citizen Science og det her med, at videnskaben skal også - almindelige mennesker skal også kunne deltage i videnskaben. I USA for eksempel er der nogle steder - jeg læste forleden om et laboratorium i Pittsburgh - som tillader folk at komme ind fra gaden og være med sammen med videnskabsfolk til at bestemme. Altså til at finde ud af hvad skal der ske. Og når vi tager med den menneskeretlige vinkel på det, så er det interessant at se, hvor stor en rettighed giver det folk til også at bestemme videnskabspolitik. Hvad er det, vi skal forske i? Og der er det mange af os, som måske bliver lidt sådan forbeholdene, fordi vi vil gerne have vores grundforskning. Vi vil ikke have, at det hele skal blive strategisk forskning udelukkende, fordi nu medlemmerne af den danske befolkning har en ret til videnskab og til måske også at deltage i videnskaben og dermed i virkeligheden måske kan fortælle mig, hvad jeg bør forske i.

Speaker 2 00:09:59

Hvem skal bestemme?

Speaker 3 00:10:00

Hvem skal bestemme det? Men det er helt tydeligt, at når man siden 2009, har vi haft en særlige rapportør på det her område. Flere af de rapporter har drejet sig om det her med, at der skal være det demokratiske tjek på en måde med, hvad der foregår i videnskabens verden. Der kan måske befolkningen og adgangen til at være med i videnskaben sikre os, at vi undgår de værste katastrofer såsom atomkrig. Og når videnskaben har været ødelæggende i stedet for fremmende af folks liv og helbred. Tanken bag Citizen Science er jo, at man ikke bare, altså at almindelige mennesker ikke bare hjælper videnskabsfolk, men bliver en ressource for videnskabsfolk til at indsamle materiale, men også at man måske går skridtet videre, er der nogen, der mener, og bør inddrage det talent-potentiale, der er derude i befolkningen. Jeg hørte en historie fra en konference for nogle år siden. En der fortalte, at der var en forsker, en fysiker på Aarhus Universitet, som havde et bestemt problem, han ikke kunne løse. Så lagde han det ud til alle, og så var det en taxachauffør fra Randers, der løste det. Så det er den tanke, at man ligesom inddrager det talent, der nu måtte være i befolkningen. På den ene side i positiv forstand og på den anden side måske, kan det være et tjek på, at der foregår hæderlige og etisk forsvarlige ting.

Speaker 2 00:11:23

Jeg tænker, at der må være en potentiel risiko dér også, i forhold til at man på den ene side, hvis der er en tendens mod gerne at ville demokratisere mere og inddrage folk mere, og så samtidig at

det kan blive et led i det her opgør med ekspert-vælde og betyde flere fake news. Hvordan balancerer man, hvis man skal inddrage folk mere? Hvordan balancere man og sikrer sig, at det som nogle kalder videnskab, er videnskab for os alle sammen. At man ikke bare kommer ind fra højre med sin helt egen forståelse af, hvad videnskab er.

Speaker 3 00:11:58

Lige præcis. Det er noget af det, som er meget grundlæggende her, og som jeg igen synes, at vi kan bruge det her sprog, denne her menneskerettighedsdiskurs til ligesom at få frem. Og der er rigtig mange problemer i det der, fordi skal det for eksempel være sådan, at hvis der nu er et flertal i befolkningen, der siger "Vi vil ikke have forskning i abort problematikken". Det er sådan noget, der er oppe i USA, Creationisme og forskellige andre religiøse tiltag. Skal man så overhovedet ikke kunne forske i det for eksempel. Skal befolkningen have ret til at sige, at vi vil ikke have I forsker i det og i det og i det, men vi vil hellere have I forsker i det, og det og det. Altså hvad sker der med den enkelte videnskabsmands/kvindes ret til at forske i det, man vil?

Jon Clausen 00:12:42

Ligger der også i det her en forestilling om, at politik skal være videnskabeligt baseret?

Speaker 3 00:12:50

Det gør der bestemt. Evidensbaseret - det er der nogen, der har skrevet om. Betyder det, at enhver har ret til det, som i følge de store internationale menneskeretlige instrumenter, har ret til videnskab, betyder det, at vi har ret til at fordre af vores politikere, at de skal lave evidensbaseret politik? Det er et stort spørgsmål, og det vil jeg kunne forestille mig, at mange politikere vil sige nej, det betyder ikke det. Men menneskeretligt set, har man været inde på de dér ting. Så ja, i virkeligheden kunne man sige, at retten til videnskaben lægger op til, at politik skal være evidensbaseret. Hvis vi kan blive enige om, hvad der er videnskab. Og der er det interessant med den nye General Comment. Der er der en definition af videnskaben, som siger, at retten til videnskaben betyder videnskab - den definition man opererer med er naturvidenskab, sundhedsvidenskab, de teknologiske videnskaber og den del af samfundsvidenskaben, som er empirisk og som kan verificeres eller falsificeres. Så det er altså det begreb. Det giver os en definition. Så er der mange humanister, der vil sige øv, fordi der er vi jo ikke med, hvis du er over i de mere kvalitative dele af forskningen. Så er det ikke en videnskab i forhold til retten til videnskab, som den bliver defineret af komiteen, der monitorerer den store konvention. Så er det noget andet, som er mindst lige så vigtigt i enhver henseende? Men det er ikke videnskab.

Speaker 2 00:14:28

Du har allerede været lidt inde på det, men det kan være du kan sige lidt mere om hvad retten til videnskab kan. Du snakker om den her globale etiske diskurs eller samtaleramme for det? Kan du sige mere om det?

Speaker 3 00:14:43

Ja. Menneskerettighederne er jo et sæt af juridiske rettigheder, men det er også et sæt etiske rettigheder. Der er visse grundprincipper, når vi snakker om menneskerettigheder, som man er enige om internationalt. Så det at bruge et menneskeretligt sprog er også både moralsk og etisk, samtidig med at det er juridisk. Der kommer et helt etisk sæt af værdier indover, som har at gøre med ligebehandling og forskellige andre grundlæggende principper. Menneskelig værdighed skal tilgodeses og sådan noget. Den kan vi bruge, mener jeg, og løbe lidt med, og sige, at her har vi et sprog, som er menneskeretligt, og som samtidig sikrer, at man i videnskabens verden også skal snakke om etik. Det, vi i virkeligheden fordrer, når vi kommer ind over den menneskeretlige måde at se på videnskaben på, det er, at videnskabsfolk tænker over, hvad er resultatet af min forskning, og det er der rigtig mange af dem, der ikke har lyst til, fordi de siger, det er spændende, vi sidder midt i en enorm spændende udvikling her omkring ny videnskab, og vi vil bare videre. Og det hindrer os. Det her med retten til videnskaben, det kan hindre os. Det er rigtigt nok. Det kan man godt forstå, men på den anden side set, så tvinger det dem også til ligesom at tænke over, den her forskning, hvad er resultatet af den? Fører den til noget godt eller til noget skidt. Hvis den fører til noget skidt, burde jeg så i virkeligheden måske slet ikke lave den?

Speaker 2 00:16:12

Hvad kunne være et eksempel på det?

Speaker 3 00:16:15

CRISPR for øjeblikket for eksempel, som jeg ikke skal udbrede mig om her. Jeg er ikke selv naturvidenskabsperson, men gen-manipulation og sådan nogle ting. Der er der mange, der mener, at det kan misbruges til for eksempel hvis forældre vil have en blåøjet søn eller datter, og ligesom kan manipulere med menneskeheden og menneskehedens historie på afgørende vis. Og hvis man er religiøs, er det selvfølgelig et endnu større problem, at videnskabsfolk går ind og spiller Gud her. Det er et eksempel, men det kan være mange andre også, hvor man måske lige bør stoppe op, og ligesom også være klar over, at den videnskab man laver, den har også konsekvenser for folk.

Speaker 2 00:17:02

Så er der måske spørgsmålet om, hvordan - når vi nu har det her sæt af rettigheder til videnskab, som måske er lidt ukendte - hvordan sikrer man udbredelsen og aktualiseringen af dem? Jeg forestiller mig, at det er sådan en ting, som ofte for mange kunne komme nederst, mange stater, mange regeringer ikke er noget, de bruger mange ressourcer på at tænke over. Og hvordan fungerer det overhovedet i praksis? Er der nogle sanktionsmuligheder? Er der nogen, der påtaler, hvis de bliver overholdt og så videre?

Speaker 3 00:17:39

Det er jo der, vi er ved at være nu. Hvordan får vi så omsat noget af det her til praksis? En af de måder, jeg arbejder sammen med den danske nationale UNESCO delegation via min Chair, som UNESCO Chair, arbejder sammen med dem, er, at Danmark skal afgive sin UPR, The Universal Periodic Review rapport nu til marts 2021.

Speaker 2 00:18:04

Altså på menneskerettigheder som i bredere forstand?

Speaker 3 00:18:08

Alle menneskerettigheder som ligesom er en rapport, der skal beskrive hvordan lever Danmark op til sine menneskeretlige forpligtelser. Der prøver vi at få Udenrigsministeriet til ligesom at sige, tag den ind også, tag retten til videnskaben ind. Sådan, så vi kan begynde at italesætte den i UNESCO, og det kunne ligesom blive Danmark, som kunne blive den første nation for eksempel, der overhovedet tager den op. Her er vi stadigvæk på symbol-planet, men det kan blive begyndelsen måske, til noget andet. At også, at man måske kan begynde at bruge det til de ret mange af de her klima sager, for eksempel, som godt kunne køres, tror jeg, fra en retten til videnskab vinkel. Nu er vi over i det meget spekulative. Men kunne man forestille sig, at man lagde sag an mod de danske politikere for at de ikke agerer på den viden, vi har om klima, for eksempel. Vi har set sådanne nogle sager faktisk i USA. Ti børn, tror jeg det var, 12 børn under 21 har lagt sag an mod den amerikanske stat og regeringen for ikke at have levet op til den idé at tage den videnskab seriøst og dermed gør, at deres fremtid ser helt forkert ud. At de ligesom ikke får de rettigheder, de burde. Og at politikerne ødelægger deres fremtid. Så man kunne godt forestille sig, den type sager tror jeg.

Speaker 2 00:19:36

Og lidt i forlængelse af det som afrunding her. Hvordan tror du den kommer til at udvikle sig?

Speaker 3 00:19:41

Det er svært at vide, men man kan jo godt, jeg synes igen, man kan sige, at Covid-krisen har vist behovet for videnskaben. Og der er også rigtig, rigtig mange områder, ikke mindst det digitale område for øjeblikket, som jo også viser, hvor vigtig teknik og teknologi og videnskab er for os. Vores daglige omverden er fuld af videnskab og teknologi. SDG'erne, FN's verdensmål, der underlægger videnskab og teknik rigtig mange af dem. De bliver slet ikke mulige og gøre noget ved dem, hvis ikke man har teknik og videnskab. Så det er en så stor del af vores vores liv altid. Man kunne godt forestille sig, tror jeg, at vi kommer til at bruge det mere og mere og mere, bliver mere og mere afhængige af det og dermed måske får trang til at italesætte både de gode sider og de negative sider. Altså både sige "Jeg har en ret, faktisk en menneskeret til at vide, hvad der foregår i videnskabens verden", til måske også at påvirke den. Og samtidig til at være sikker på, at der ikke sker ting - at videnskaben ikke laver ting - der faktisk gør min tilværelse ringere. Eller gør noget dårligt for min værdighed eller for min ligeværd eller hvad ved jeg. Det ville være så fedt, hvis danske jurastuderende kunne blive interesseret i dette, og man kunne

arbejde videre med den her slags ting, fordi jeg tror, der er et kæmpe potentiale i det. Der er noget håbefuldt i det. Altså at der er forskellige internationale forskere, som har været inde på, at det og aspirerer, det at kunne tro på at ens liv bliver bedre og kæmpe for et bedre liv, der kan man bruge det, at blive klogere, til det. Altså man kan ligesom få indfriet det potentiale, man har i livet, via videnskab og via kunst også og forskellige andre ting. Så det at blive klogere indeholder et potentiale, som gør, at man faktisk kan få et bedre liv i den anden ende. Og hvis man ikke nogen sinde åbner en bog eller forsøger at gøre sig klogere på noget, så har man heller ikke de store muligheder i livet. Så der er muligheder i denne her, synes jeg, der er et potentiale i den her menneskeret, de her kulturelle rettigheder, som jeg gerne vil arbejde sammen med jurastuderende om.

Speaker 2 00:22:03

Mange tak Helle.

Speaker 3 00:22:05

Du er velkommen.

Jon Clausen 00:22:08

Du kan finde mere information om Helle Porsdams forskning på Jura.ku.dk. Helle har udgivet flere artikler og bøger om retten til videnskab og de kulturelle rettigheder, heriblandt bogen *The Transforming Power of Cultural Rights* der udkom på Cambridge University Press i 2019 og i 2021 kommer bogen *The Right to Science, Then and Now* også på Cambridge University Press. Og nu bevæger vi os stille og roligt ind i pejsestuen, hvor vi som lovet tidligere skal vende blikket mod rettens kulturhistorie sammen med professor emeritus Ditlev Tamm. I dette hjørne af podcasten, som vi kalder *Ditlev Fortæller*. Vi lægger ud i middelalderen og med historien om en vis Anders Sunesen, der efter datidens standard var en både overordentlig veluddannet og berejst herre. Og det var noget, der fik betydning for Danmarks tidligste lovgivning.

Speaker 2 00:23:02

Hej Ditlev. Dette er jo første gang, vi snakker sammen i den her række af små udsendelser om juraens 100 bedste historier fra din bog *Kulturhistorie fra middelalderen til i dag*. Og din bog starter jo med middelalderens ret. Men kan du måske godt sige lidt om, inden vi kaster os ud i det, hvordan retsvæsenet så ud i Danmark før år 1200?

Speaker 4 00:23:33

Ja, det ved vi ikke meget om. Og det som er min teori i dag, det er jo, at der ikke har været ret meget retsvæsen før og 1200, og at den omstændighed, at man kort efter 1200 begynder at skrive love ned. Det er noget fuldstændig afgørende, og det er det der gør vores midler og love til noget helt enestående og i virkeligheden om ikke de vigtigste, så nogle af de vigtigste dokumenter og ting, der er skrevet på dansk, fordi det er simpelt her konturerne af noget, der hedder en retsord

tegner sig. Og det vi må forestiller os, er jo selvfølgelig, at jo, folk har jo boet sammen, og der har været spørgsmål om, hvem der skulle bestemme over den jord, man nu havde den familie, man havde. Og der har været spørgsmålet om arv. Men jeg forestiller mig egentlig, at det tit har været uklart, hvad der har været gældende, og ofte vil den i en familie flok, som var den stærkeste eller den dygtigste, nemt kunne få en større portion end de andre. Så en væsentlig opgave i det øjeblik, man begynder at se mere civiliseret på det, det bliver jo at finde nogle normer, som man kan dele ordentligt, og nogle normer, der også sikrer, at det ikke altid er den stærkeste der vinder. Man har selvfølgelig haft drab, hvor vi ved at langt tilbage i tiden har det jo givet anledning til hævn og noget af det, man gerne vil fremme, det er ordnede forhold, som man måske kan finde frem til et forlig. Det kræver også regler og en mentalitetsændring. Var der tyveri, og det helt åbenbart kan vi jo næsten læse ud af reglerne, at udgangspunktet har været, at pågreb man en tyv, så skulle han hænges. Det var så nemt. Men skal nu alle tyve hænges, eller skulle man lige kigge på, hvor meget han havde stjålet for? Det er sådan noget, der igen kom ind i lovene. Når man render rundt på marken, ja så løber der dyr ind fra en mark til en anden. Så er der noget, der optager de dyr, må man så straks gå hen og smække ham ind på skalden, ham, der har taget dyret eller tage sine egne dyr igen? Eller er man nødt til at finde sig i at han tager dem med, og så må man betale erstatning for skaden. Det tror jeg, det er alle de her ting, som ikke har været reguleret. Så derfor tror jeg, at hvis vi kigger tilbage på den retsorden vi ser, før der tegner sig altså det her, og det vil jeg gerne understrege igen ved at sige, jeg føler stolthed hver gang jeg læser det over, at der altså den første gang, der træder denne retsorden frem for os i tekster, så er den velbeskrevet, logisk og klar og et godt sprog. Og altså på dansk. Og det man har taget fat på, er en række juridiske forhold, som har foreligget før, men hvor man ikke har haft klare løsninger, hvor der har været en høj grad af tendens til, at det var den, der havde flest kræfter, som har fået ret. Men altså ikke en retssal, som vi forstår det som en retsorden, men som er den, der har vundet, og at vi her med disse love altså ser det, som er juraens egentlige opgave. Det er jo grundlæggende ikke at beskytte den stærke. For den stærke kan beskytte sig selv. Det er jo netop at sikre, at der sker en fordeling, en lighed, at der kommer til at gælde principper, og det har forudsat det, som vi kan se i den danske retsorden, som har været en vigtig forudsætning her, det har jo været kristendommens komme, kirken. At kongemagten vokser, og at der bliver en almindelig interesse i at få udviklet et fredeligt samfund og et samfund, hvor man kan arbejde og udvikle sig. Og så altså også dette - og derfor nævner jeg det med kirken, som er så vigtigt, altså den der idé med, at mennesket altså også har et højere formål, og at der skal være fred for at man også kan tænke på andet end at beskytte sig selv, men også på sit åndelige liv og på sit forhold til Gud. Det er regler med til at lægge rammen om.

Speaker 2 00:27:45

Og så her i omkring år 1200 og frem, altså så begynder vi at skrive ned og formalisere.

Speaker 4 00:27:52

Altså jeg er nået mere mere frem til, at det egentlig ikke helt er sådan, at vi begynder. Jeg mener faktisk, at vi kan nærmest identificere det, der sker. Og at vi kan gøre det i skikkelse af en af landets på sin vis måske mest lærde og på mange måder effektive mand på det tidspunkt. Nemlig en mand, der hedder Anders Sunesen, der får det embede, der ved siden af at være konge er det ledende embede i landet. Han bliver nemlig ærkebiskop i Lund. Vi skal jo lige huske på, når vi tilbage her i middelalderen - og det er jo sådan set vigtigt, for at forstå retshistorien. Det er, at 9

Skåne er en del af det danske rige frem til 1658. Og Skåne er den provins, hvor byen Lund ligger. Byen Lund er sæde for den øverste inden for den danske kirke, og den danske kirke eller vi kan jo sige Kirken, fordi den danske kirke er en del af den internationale kirke, som er den katolske kirke på det tidspunkt. Kirken er for mig at se en helt afgørende faktor sammen med kongen i den idé, at man har behov for et samfund, som bygger på lov. Så på den måde er Jyske Lovs fortale, selv om det slet ikke egentlig stammer fra Danmark i den formulering, helt rigtigt, at et land skal bygges på lov, for at det kan komme til at hænge sammen. Og jeg mener altså nu, at det er ret klart, at hvad man har været i tvivl om før, fordi vi har jo haft den opfattelse: nedskreven lov og det er overleveret længe, den tror jeg ikke på mere. Altså som sagt, jeg tror, man havde erkendt konflikterne, men det er først omkring 1200, og den, der gør det, der er Anders Sunesen. Og Anders Sunesen, han er jo en sjov repræsentant, altså for han tilhøre en af landets rigeste familie, der hedder Hviderne. Der er mange sønner samtidig. Familien tænker strategisk. Hvordan sætter vi os på de to vigtigste embeder i landet, når vi nu ikke kan blive konger? Det ene det er, at være biskop i Roskilde, det andet det er, at være ærkebiskop i Lund. Det kan man ikke bare sætte sig på. Det skal man uddanne til. Altså en tur til Paris for at lære teologi. En tur til Bologna, hvor man har læst noget jura. Måske også en tur til England, det skriver Saxo i hvert fald om, at Anders Sunesen har været. To brødre bliver udpeget af brødrækken til at være dem, der skal gennemføre det forløb. Peder bliver biskop i Roskilde. Anders bliver ærkebiskop i Lund i 1201. Min teori, som jeg tror mere og mere på, det er jo så den, at Anders kommer der, han har allerede skrevet et stort værk om teologi, nu skal der orden på det her i Skåne. Og så skriver han et værk, som vi kender på latin, som handler om retsorden i Skåne. Det er jo klart. For at kunne skrive det, så må han jo vide noget om retten i Skåne. Og derfor ser jeg det hele lidt sådan i dag, at det, der så bliver Den Skånske Lov, som vi kender, den er sådan set et spin off i virkeligheden af hans ønsker om at skrive en bog på latin. Hidtil har man jo set det lidt sådan, at vi har de danske love, og så kommer denne biskop og skriver en bog på latin, og det er så lidt en outsider, som man har svært ved at placere. Min teori er den, at det er der, vi skal begynde. Det er jo ham, der kommer internationalt. Det er jo helt nyt at skrive retten ned, og så er der - og jeg tror, det har været en vekselvirkning mellem Anders Sunesen, ledende folk på det der hedder Tinget, som er der, hvor man afgør konflikter, har samlet stof ind, har diskuteret, hvordan man egentlig gerne vil have det, sådan at de love vi får, i virkeligheden er et, i det øjeblik de bliver givet, idealbilledet. Fordi, jo, måske har man været heldig, at nogle gange, har det kunne gå ordentligt til, men meget er ikke gået ordentligt til. Men nu prøver man, og for, at det kan gå ordentlig til, må man jo have en referenceramme, og et sted, hvor der ligesom står, hvad det er, man skal gøre op og vide det. Og på den måde opstår så i begyndelsen af 1200'erne, det vi kalder Loven fra Skåne. Så er vi jo vant til, at vi kalder det landskabslove, fordi vi har så to love fra Sjælland, som vi ikke klart kan datere. Og så har vi loven fra Jylland, i hvis fortale der står, at den er givet i Vordingborg i 1241. Kronologisk skal det nok være rigtigt. Men som jeg ser det nu, og det kan man også se, når man ser på indholdet af lovene, så er det det samme spørgsmål, der står op. Det der er sket er, at Skånske Lov simpelthen er blevet model. Det vi kalder Jyske Lov, er i virkeligheden ikke andet end en ajourføring af Skånske Lov. Med nogle lidt mere skrappe regler om proces. Sjællandske Lov, er det i virkeligheden på samme måde - følger i meget vidt omfang de samme regler, som man finder i i Skånske Lov. Bruger den helt ordret i en række bestemmelser og fylder det ud. En anden af de to love, den der hedder Eriks Lov, er lidt anderledes, men det er alligevel de samme spørgsmål. Så egentlig synes jeg i dag, at det her med, at vi taler om de danske landskabslove, er lidt misvisende. Det er faktisk den samme lov og den samme ret. Og så er der nogle få regionale forskelle. Men det hele er begyndt i Skåne, og så er det blevet grebet op i de andre dele af landet og altså endt med, at man har fået disse forskellige regler. Og en af grundene til, tror jeg også så, at man aldrig har fået en samlet lov for

hele landet, det er også den, at det faktisk - eller det havde man faktisk allerede, da forskellene er så små. Så det handlede egentlig mest om: Vil man nu også gerne de andre landskabslove? Lade de andre landsdele bruge nogle af de procesretslige fremskridt der var i Jyske Lov? Så det vigtigste her, det var måske i virkeligheden, at når man skulle afgøre en konflikt, så kunne man i lovene - på lovenes tid var jo en hyppig afgørelsemåde, at man kunne skaffe 11 andre personer sammen, som ville sværge på, at hvis man sagde, man ikke havde gjort noget, så var det rigtigt. Ikke fordi de kendte sagen, men fordi de stolede på én, og det gik man i et vist omfang væk fra og skærpede ved at sige: Man skal udpege nogen, der skal undersøge sagen. Og der var man kommet så langt i Jylland, at man sagde, at de der undersøger sagen, det skal faktisk være nogen, som gør det ikke bare med en sag, men generelt gør det. Og de skal så udnævnes af kongen. Dem kalder man sande-mændene. Og de var jyske og havde svært ved at trænge ind i de andre dele af landet. Men det, vil jeg sige, det er egentlig en af hovedforskellene. Det er noget med behandlingsmåden, men konflikterne og regelformuleringerne, det minder virkelig meget om hinanden og skyldes, altså efter min mening, sådan set at alt stammer fra det samme forlæg, som vi kan takke Anders Sunesen for.

Speaker 2 00:35:23

Og hvor blev Anders Sunesen inspireret fra? Var det en international lovgivning?

Speaker 4 00:35:29

Ja, i høj grad. Som sagt, Anders Sunesen var jo givet landets mest veluddannede person på det punkt. Han skriver et fantastisk latin, og vi kan jo se i hans latinske bog, at han citerer jo gamle klassiske forfattere, og vi kan jo tydeligt se, at han er jo helt fortrolig med det, som er grundlaget for det juridiske studium, når man rejser på det tidspunkt. Han er ikke jurist. Det skal vi selvfølgelig understrege. Altså hans grunduddannelse, det er nok teologi, men det er jo sådan, at skulle man blive til noget i kirken, så var det jo typisk ikke fordi man var god til teologi. Så var det jo, som det er, så skulle man jo være god til at administrere. Det er jo ligesom i dag, ikke sandt? Altså, nu er det lidt voldsomt måske, at tale ligefrem om djøfisering. Men man kan jo godt sige, at hvis man skal forstå sådan et apparat som kirken dengang og den katolske kirke dengang, så var det selvfølgelig vigtigt, at der var mennesker, der sad og skrev og tænkte over teologi og teologiske spørgsmål. Men det, som skulle run the business og få kirken til at fungere, det var jo et apparat, som havde en pave i spidsen, der nogenlunde skulle kunne overskue, hvad der foregik. Som var i stand til at udpege fornuftige mennesker på mellemlaget, som rådgivere, som kardinaler, og som kunne finde de rigtige folk rundt omkring i de enkelte lande som var biskopper. Og biskoppernes opgave var i høj grad judiciel, fordi biskopperne ledede jo, og kunne du så udpege stedfortrædere til at sidde i kirkelige domstole. Og nogle af de vigtigste sager på det tidspunkt - altså ægteskabssager, arvesager, mange straffesager, hvor der kunne forelægges mened, så satte man jo sin salighed på spil - de blev bedømt af kirkelige domstole. Eller man var interesseret i det hele taget at gå til en kirkelig domstol, fordi der sad folk, der havde en uddannelse, dog professionelle. De kunne faktisk være uddannet rigtigt som jurister eller have læst noget teologi i modsætning til det man ville finde, hvis man gik op på et dansk ting, der vil man finde en samling lokale. Men jo ikke nogen, der havde nogen særlig juridisk indsigt. Og det, som Anders kom med, altså at han kom hjem med sin uddannelse. Dels var han teolog, dels, kan vi jo se, sat sig ind i og kendte det, som var grundlaget for kirkeretten på det tidspunkt. Vi kalder det gratial dekret, som er en samling og en stillingtagen til en lang række kirkeretlige spørgsmål 11

på det tidspunkt. Så har han også kendt romerret. Og det har været noget, der har moret mig, nu hvor jeg ligesom arbejder med de her love igen og tager dem op. Det er jo, at jeg synes, at jeg har kunnet lokalisere langt flere påvirkninger fra både romerretten og kirkeretten i Anders Sunesens værk og dermed også i Skånske Lov, end man har kunnet hidtil. Så det vi ser i virkeligheden omkring 1200, det er faktisk, at nu kommer den internationale verden. Nu kommer den grundlæggende juridiske tænkning til Danmark. Og det er på den måde, man formulerer og beskriver - på latin hos Anders Sunesen, på dansk i Skånske Lov og i de andre love - formulerer konflikter og er med til og finde frem til konfliktløsningen.

Speaker 2 00:38:55

Ditlev, tak for den historie.

Speaker 4 00:38:56

Var det en god historie?

Speaker 2 00:38:58

Det var en god historie.

Jon Clausen 00:39:01

Du kan læse mange flere beretninger fra rettens kulturhistorie i Ditlev Tamms bog Juraens 100 bedste historier, der udkom i 2016 på forlaget Gyldendal. Det var alt for nu. Husk at lytte med næste gang, hvor vi ser på de mange udfordringer, som kunstig intelligens skaber for juraen. Og så er Ditlev Tamm naturligvis også tilbage med flere fortællinger fra rettens kulturhistorie. Hvis du har ris, ros eller gode forslag til udsendelser om jura, så skriv til os på redaktion@jur.ku.dk. Vi lyttes ved.